

З нашого життя.

Наші „Просвіти“—Теорія і практика.—Заходження до глибин душі і до глибини кишені.—Найперша повинність—Мертві „сраму не имутъ“ і соромницькі вчинки.—„Просвіти“ з по-діючиою та сказками.—Наш абсентеїзм.—Смежні дикості.—Промовистий діалог.—Чи можна го розіпитати?—Сі, село...—Інко від гарнішкої школи.—Пофарбовані підлоги та Монблан з музичнічних чобіт.—З'язк кооператорів.—Дав стежки.

В сучасному житті українському „Просвіти“ займають особливє становище, до якого, можна сказати, все українське громадянство ставиться з повагою та прихильністю. Та інакше воно власне І бути не може. „Просвіти“—це широ розпрострінена теорія, що поставили на своєму проповіді саму широку культурну роботу на користь рідного народу—росповсюдження серед його освіти, популяризацію науки, освідомлювання в найширшому розумінні народних мас. Хто ж з свідомих українців не спочуває цій меті, хто—хоч на словах—не проце коло цього, хто повстане проти просвітніх заходів? Бувають, певна річ, ускажівачі в розумінні того, що це треба робити, можуть бути ріжкінами що до способів праці, але проти неї самой звичайно ніхто і слова наперекір не скаже, а наявні всігодиться, що це і потреба, і користна, і нагальна робота, на яку варто затратити і час, і енергію, і кошти.

Здавалось б, що займаючи таке вигідне, безперечне і далеке від усіх гурткових рахуніків та дріб'язкової політики становище, „Просвіти“ наші справді об'єднали в собі всі свідомі, інтелігентні, демократичні сили, що не з присусем, а зовсім сайдом і з власної волі та охоти віддавають вони свою роботу й кошти на те, щоб товариства ці справді таки добре спроявили свою завдання і наблизилися до заданої мети. Адже, як ми знаємо, „Просвіти“ лежать цілком на наших плачах, на плечах громадянства, і певне ж воно поділо про те, що ці огніща культурної праці не хіріли, а розвивалися, яшли вгору та вгору і зробились замітним фактором у нашому культурно-національному житті. Недавно ж ще ми чули, що

галицька „Просвіта“ за 40 рік своєї діяльності зробила багато такого, що наїк вписало ІІ ім'я в історію освіти і культурного розвитку нашого народу в Галичині. Отже не вдається навіть у порівнанні, бо наші „Просвіти“ вже через самий свій дуже малий що вік не могли багато зробити, все ж таки варто підкреслити загальні сполучки до Іхньої роботи, загальний пошану до їхніх завдань та їхні навіть готовності допомагати Ім працюю і коштами.

Але, читачу—це теорія. Обернувшись до практики, ми на відношенні собі щось інше побачимо,—побачимо, що загальні сполучки та пошана не перетворються в якусь реальну допомогу? І не виходить засебільшого з сфери гарних бажанів та слів, якими вибруковано пекло; що наше громадянство, мовляв один мій приятель, захоплено діяльністю „Просвіти“ може й до глибин душі, але не до глибини кишені, і що через усе це „Просвіти“ не так працюють та розвиваються, як ніндіють, хірюють та завзято змагаються з практичною байдужістю того самого громадянства, яке в теорії так Ім спочуває і так панує Іхню мету й завдання. Не говорячи тут про хіріння через „принцип незалежності“, але тим дуже мушу натискати на те, що могло б робити само громадянство і чого воно, на жаль, не робить, „Просвіти“ наші повторили на собі истоту розуміння українською пресою. Коли стало можна видавати українські часописи, то мало не кожне не то велике місто, а й маленьке містечко поспішилося розжитися на власний орган. І порожживалися були... А тепер маємо тільки мінімальне число тих органів і це сталося не тільки через зупоріві вітри з півночі, а почасти і з причин місцевих, які допомагали північним вітрам нінішньої молодої преси та вирівнати з землі один парост за другим. „Просвіти“, правда, мало не всі існують, але існують тільки через те, що їм не треба подавати ніяких ознак життя, щоб числились між живими і, існуючи поинтально, більшість із їх таки Й справді нічим або майже нічим свого життя не позначають.

Справді—живе і працює київська „Просвіта“, подає виразні ознаки життя одеська,

вирушиться кам'янецька, рідче—кaterинопольська. Оде і усі, мабуть, про які ми можемо говорити, що вони справді таки існують, а не „числьяться“, але як існують! Тільки невелике число членів Товариства спрагає в йому працю,— пише, напр., в своему „Звідомленні“ за 1907 р. київська „Просвіта“,—і далеко не всі члені платять свою членську вкладку. А тим часом як зліднення животіння приходить до вчинків, що соромом палять лиця за нашу байдужість та недбалість, наш по-головний громадський абсентеїзм.

За країні часів заснувались будь, напр., „Просвіти“ в Запоріжжі-Каменському (на Катеринославській) абсентеїзм. Влаштувалася вони кілька лекцій, вистав і... подаю далі факт за київським „Словом“.

2-го грудня р. Рудава залузав почта-вати публік чималу пазливальну. Для цого він запрошує силача (!), амурський церковний хор Д. Роменського і в додаток вистава: „Як відбиває та чарка, то меніть І свята“. З хором він умовився, що як будуть гарні збори—понохи, як їх, то хор зопиняє співати не буде. Але вийшов зовсім іншаке. Д. Роменському, який хотів довідатися, якій збор, відповів, що „не його діло дістати гроші в чужій кишині“. Тоді дехто з хористів не хотів зосміти співати. Тут І показав в своє здатність до просвіти д. Черновій. Більшість всіх хористів добра, рускою“ дайкою та ріжкінами дотешніми співачками, він сказав, що як вони не будуть співати по добрий волі, то І він приведе поділлю, щоб підніти і економічний добробут, і правове становище, і політичну свідомість мас. Хіба не скелю дикості той факт, що подала недавно наша газета в дописі з Поділля: кілька здорових парубків напалися на дівчину і сказали: „Хотіла я привезти І. І це він доказав на ділі. Незабаром він привів двох околодозічних стражників, які поставили ультиматум: хоч співати, хоч інші зараз у буцирарі. Музик згодитися на перше. І от за те, що хор пропонував кілька вимірювачів, його почата стала „дімінантна збрізниця““, співав кулаком забігаючи гіздки в допіку (до речі—гізда), рвав дротяній заляпюжок, дер карти, видернувши на грудь бомбочки—музиків і виробляв різьбу балаганами дівочими. За це він одергав 20 карб., („Слово“, ч. 47).

„Просвіти“—і силач „Просвіти“—і за-биванням цяків у гнилу дошку!—„Просвіти“ і духовний концерт під екскортом по-ліці!.. Поставте тільки поруч святі завдання і гідку дійсність і милються, що винішо через те, що Ім не хоче зробити, то... Лишається хіба на останнє зважитися—сказати широ Й одверто: „спускайся, куме, на дно“ та ще І зверху притоками не-щасного „кума“, якого ми ж самі привезли до життя. І може це навіть було з актом гуманності для де-кого з „кумів“, бо мертві ж хоч „сраму не имутъ“, тим

часом як зліднення животіння приходить до вчинків, що соромом палять лиця за нашу байдужість та недбалість, наш по-головний громадський абсентеїзм.

Доля запорожської „Просвіти“ нехай же стоять перед нашим громадянством як повсякчасне пенттою тоги, як ілюстрація—для чого може доводити громадський абсентеїзм. За наших обставин не тільки боротьба з сігтом, але навіть байдужість, абсентеїзм в боротьбі за світ виходить уже злонечством, бо всякий, хто тікає з поля битви, ти самим знеслисі гурт борців і підпомагає ворога. А ворог цей дужий не активною своєю силою, але найбільше пасивною—тісю, що держиться на загальній нашій темноті та дикості, об яку, мов хвилі об непорушну скелью, розбивається всяка заходи, щоб підніти і економічний добробут, і правове становище, і політичну свідомість мас. Хіба не скелю дикості той факт, що подала недавно наша газета в дописі з Поділля: кілька здорових парубків напалися на дівчину і сказали: „Хотіла я привезти І. І це він доказав на ділі. Незабаром він привів двох околодозічних стражників, які поставили ультиматум: хоч співати, хоч інші зараз у буцирарі. Музик згодитися на перше. І от за те, що хор пропонував кілька вимірювачів, його почата стала „дімінантна збрізниця“, співав кулаком забігаючи гіздки в допіку (до речі—гізда), рвав дротяній заляпюжок, дер карти, видернувши на грудь бомбочки—музиків і виробляв різьбу балаганами дівочими. За це він одергав 20 карб., („Слово“, ч. 47).

— Части ви били жінку?—штая голова супу.

— Та кожного разу, як був п'яний.
— А п'янин ви часто бували?
— Та мало не кожен день.
— За що ж ви жінку били?
— Така вже вдаче у мене: скоро нап'ясі, за тару музу когось бити.
— А кому ж ви не кого іншого, а тільки жінку били?
— Во жінка раз-ураз під рукою („Кіев-Вісіг“, 32).

Нечасливу жінку суд виправдав, вона знов вернулася під рідину стріху і незабаром певне знов починається те ж саме, що з такою волюю простотою дивиться на вас із цього промовистого діялогу на суді. Боно мусить початись, бо не зворухнулася в даному разі скелью дикості та застрівши, бо, як городів отінки, одскакувала од неї просвітніх заходів. Ось, напр., на село попала книжка „Страшний ворог (про горілку)“ М. Загірною. Читали І і молоді парубки, і батьки Іхні слухали. Батьки, правда, більше лаялися, кажучи:

„Недобрий чоловік і написав її. Хіба таки можна без горілки на світі жити?“ А коли один такий батько непитущого сина вигнав на двір ночувати, „щоб не було тобі шкоди, як я буду пити“, і син застудився, то батько, нівроку, ще й глузує з слабого сина: „а що? Що в книзі написано? Можна водку пить чи ні?“ („Слово“, ч. 48).

Книжка про „Страшного ворога“ все ж таки, як бачимо, росколола село на дві частини: знайшлися такі, що лаялися, та були й інши, що послухали. Значить, в усякім разі вона своє діло зробила. Але нема ходу на село такій книжці і саме тоді, коли інша книжка широкою цівкою вливается поміж простий люд. З житомирського повіту до „Рідного Краю“ пишуть, що до них тільки й доходить „лубочна література“: „Солдатъ и черти“, невмірующий „Ерусланъ Лазаревичъ“, „Чорноморські витребеньки“, або три мішки гречаної вовни і таке інше сміття. Попробувала була товарицька крамниця завести у себе продаж книжок, послали прохання до губернатора, ждали-ждали дозволу і нарешті діждалися—не можна. „Спи, село, в миру та спокою!“ закінчує кореспондент („Рідний Край“, ч. 42)—і це він правду каже, бо ж путяща книжка, отої „Страшний ворог“, напр., до заколоту призводить, а „Солдатъ и черти“ або „Сім мішків гречаної вовни“ спокій та сон навивають... А за наших часів що може бути краще од такого сна спокійного?..

Краще спи, село, спокійно, бо навіть культурні заходи часто повертаються тобі на лихо та горе. Чи може, напр., бути лихो від гарної школи? Певне читач витріщиться з дива на таке запитання, але ж бо послухайте, що росказує наш костянтиноградський кореспондент („Рада“, ч. 276). В селі Новому Тагамлику збудовано й нову школу, дуже гарну й велику школу; селяне раділи, та не довго, бо в гарній школі і підлоги були пофабовані гарно, а до гарно пофарбованих підлог не личать прості мужицькі чоботиська. І от звелено школярам покупити калоші, або скидати чоботи в сінях, а на гарно пофарбовані підлоги ступати, не інакше, як перезувшись у чисті черевики,—не заборонялось, права, також і босіка гуляти по школі. І кі-

нець-кінцем вийшло, що в гарній школі в сінях цілій Монблан з чобіт красується, за те ж діти вічно хворіють зімою, бо так босіка й на двір мусять вибігати: поки ж то ще витягнеш свої чоботи з того Монблану!.. Товарицька крамниця почала навіть калоші у себе продавати, але й це не дуже то помагає, бо їх же треба все ж таки купити, оті капосні калоші...

Такими шляхами заходить у село наше культура. Правда, це тільки офіційальні шляхи, на які стають люди, що вимагають калош од людей, яким єсти нічого, що виганяють українську лекцію про холеру з школи в стражницьку казарму, що перекопують стежку для бунтовливого „Страшного ворога“ і навстіж росчиняють двері перед „Чорноморськими витребеньками“. Єсть ще культура неофіційальна, що калош не потребує і доходить на села часто-густо контрабандою, якій на дорозі стоїть истинно-русський „зас“ з класичним наказом „ташти и не пушта“*. Що вона таки доходить, не вважаючи на всі перетинки та шлагбауми—про це свідчить сила щоденних фактів. Візьмімо напр., хоч би останній з'їзд кооперативних товариств з Київщини: просто любо було дивитись на ці бадьорі, здебільшого молоді селянські обличчя, вже з познакою свідомості; любо слухати гарячі палкі промови, або побалакати приватно про ті надії, якими починає жити село. По-за офіційальною культурою потихеньку йде на село справжня культура з пошаною до людської особи, з новими надіями на краще життя, з новими поглядами на громадські стосунки. І це та сила, що тепер повертає в нівець заходи офіційальної культури і схітне таки колись і зазначену скель дикости.

В цій роботі наші „Просвіти“ можуть робити, крапля за краплею, своє користне діло, чи видаючи книжки, чи росповсюджуючи їх, чи упорядковуючи лекції або розумні вистави. Можуть, але тоді тільки, коли громадянство не покине їх усяким Рудаєвим на поталу, а виконає хоч пініш узятої на себе повинності. А без цього перед ними діві стежки: або „сунься, куме, на дно“, або забивай цвяхи в гнилу дошку на втіху живій скелі дикости... .

Сергій Ефремов.